

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-1-65-85>

УДК 378.1:656(043.5)

Кочина В.В.

Українська інженерно-педагогічна академія

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ДОДАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація. Сформоване уявлення про професійну мобільність людини як здатності змінювати професію або рід діяльності в умовах високої динамічності суспільних відносин і зв'язків, передбачає також здатність до успішної самореалізації в суспільному (побутовому, сімейному, конфесійному, етнічному тощо) середовищі. Однак, мобільність, будучи одним з основних показників професійної і соціальної затребуваності суб'єкта, виступає одночасно як ціннісно-смысловий конструкт, як тип реагування особистості на ситуацію (життєву, професійну) в умовах життєдіяльності, що змінюються. Двоєдина мета освіти, яка полягає в спрямованості на якісне засвоєння студентами необхідного змісту з одного боку, і, з іншого – на розвиток їх особистісних якостей, зумовлює необхідність такого інженера-педагога у суспільстві, здатному перетворювати педагогічну дійсність і самого себе відповідно до вимог соціуму. Специфіка інженерно-педагогічної професії припускає, що її носій знаходиться в центрі усіх соціальних подій і в ситуації постійного соціального оцінювання. З одного боку, суспільство оцінює його діяльність, з іншої – в силу професійних обов'язків він оцінює інших.

Ключові слова: інженер-педагог, професійна мобільність, додаткова освіта, суспільство, якості і компетенції.

Kochyna Valentyna

Ukrainian Engineering Pedagogics Academy

AN OCCUPATIONAL MOBILITY DEVELOPMENT OF TEACHER-ENGINEERS FOR ADDITIONAL EDUCATION SYSTEM

Summary. The formed idea about personal occupational mobility as an opportunity to change a profession or activity in the high dynamic conditions of public relations and connections provides for a capacity also for successful self-realization in a public (domestic, confessional, ethnic and so on) environment. However, mobility, being the one of professional and social highly importance of subject basic indexes comes forward simultaneously as valued-semantic structure, as a type of personality reacting to a situation (vital, professional) in the vital functions conditions that are changed. A dual-purpose of education, that consists of orientation for the quality mastering from the one side and from another for the personality qualities development, it is predetermined the necessity of such teacher-engineer for society who is able to convert the pedagogical reality and self in accordance with the society requirements. The specific of engineering-pedagogical profession assumes that its transmitter is in the center of all social events and in the permanent social evaluation situation. On the one hand, the society estimates its activity and from another – it estimates others in force of professional duties.

Keywords: teacher-engineer, occupational mobility, additional education, society, qualities and competences.

Постановка проблеми. У сучасній інженерно-педагогічній науці проблема підготовки мобільної особистості є продовженням не лише вітчизняних, а й світових традицій філософської та педагогічної думки. Цільова установка системи освіти на розвиток особистісних якостей і компетенцій випускників, які забезпечують їх конкурентоспроможність, з особливою гостротою актуалізувалася в нашій країні за останні роки, коли в умовах швидкої зміни змісту професійної діяльності відбувається настільки ж швидке оновлення наявних знань. Однак, сформованість цих особистісних якостей слід розглядати лише як передумову конкурентоспроможності суб'єктів професійної діяльності. Висока соціальна і професійна конкурентоспроможність проявляється в здатності особистості самостійно знайти шляхи самореалізації, самовдосконалення, уникнути «затягнень» в періодах вікових та професійних криз, не піддатися маргіналізації свідомості. Саме такі особистості стануть основою соціального фундаменту демократичного суспільства і стануть найчисленнішим класом «професіоналів».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Базовими для розробки проблеми розвитку

професійної мобільності є дослідження, безпосередньо пов'язані з ідеєю професійного розвитку особистості педагога, а також наукові праці, присвячені проблемі організації процесу і досягнення якості професійно-педагогічної підготовки (О.А. Абдулліна, Р.М. Асадуллін, В.П. Бездухов, В.А. Беліков, Е.Ф. Зеєр, А.В. Кир'якова, Н.В. Кузьміна, О.А. Леванова, В.А. Сластєнін, Е.Ш. Хамитов та ін.); дослідження по проблемах освіти дорослих С.Г. Вершловського, С.І. Змієва, М.Т. Громкової, І.А. Колеснікової, А.П. Тряпціної, Т.І. Шамовой та ін. Істотний вклад в розробку проблеми професійної готовності і творчої активності фахівців, розвитку їх базових і спеціальних компетентностей, як основи мобільності в професійній діяльності внесли роботи В.І. Андреева, А.А. Вербицького, Б.С. Гершунського, І.А. Зимовою, В.А. Козирева та ін. У витоків розробки наукових основ проблеми мобільності стояли Е. Гідденс, Т. Парсонс, П. Соркін, а пізніше – Т.П. Дегтярьова, Р.В. Ривкіна, Н.М. Таланчук та ін. Наукові положення, що безпосередньо зачіпають проблему підготовки професійно-мобільної особи фахівців сформульовані в дисертаційних дослідженнях З.А. Багіша-

ева, Л.В. Горюнової, О.М. Дудіна, Б.М. Ігошева, Ю.І. Каліновського, Н.Ф. Хорошко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на гостру актуальність питання розвитку професійної мобільності інженера-педагога в системі додаткової освіти ми бачимо зміни соціальної і економічної ситуації в країні, що настійно актуалізує потребу у формуванні професійно-мобільної особи. Така особа має бути здатна здійснювати перетворення у сфері своєї професійної діяльності.

Мета статті. Головною метою є те, що в умовах інженерно-педагогічної освіти ситуація взаємооцінювання має особливе значення. Серед багатьох особливостей інженерно-педагогічної діяльності, головна полягає в тому, що, будучи в постійному контакті зі студентами, педагог виступає об'єктом наслідування. Студенти переймають не лише манеру його зовнішнього вигляду і поведінки, але також стиль діяльності і спілкування, характер відношення до навколишнього світу, до дорученої справи, до інших людей, до самого себе. В той же час, згідно із статистичними даними, середній вік викладача професійно-технічних закладів по Україні продовжує збільшуватися. Тобто ті люди, які сьогодні займаються навчанням і вихованням підростаючого покоління, – це фахівці, підготовлені в інших соціально-економічних, політичних, професійно-культурних умовах, в яких домінували інші соціально-культурні коди та цінності. Проте, образно кажучи, виховати мобільну особу може тільки мобільна особа.

Виклад основного матеріалу. Система додаткової професійної освіти, що має гнучкість у побудові програм підвищення кваліфікації (професійної перепідготовки) і траєкторій індивідуального розвитку педагога, динамічність у організації навчання фахівців, має значні можливості розв'язати проблему розвитку професійної мобільності інженера-педагога на етапі післядипломної освіти. Ці завдання покликаний вирішувати розділ педагогічної науки, що розвивається, про освіту дорослих – андрагогіка.

Структурна перебудова економіки країни, прискорене впровадження нових технологій у виробництво та інші чинники зумовили появу професійно-трудового середовища, в умовах якого людина впродовж своєї професійної діяльності може бути вимушеною неодноразово змінювати не лише місце своєї роботи, а й професію, тобто сучасному працівнику повинна бути притаманна така якість як професійна мобільність. Тому в умовах ринку праці постає об'єктивна потреба формування в людини готовності до здійснення можливого вибору нової професії, а динамічні зміни, що відбуваються у системі професійно-технічної освіти України, «зумовлюють посилення вимог до особистості професіонала» [5].

Мобільні якості інженера-педагога у своєму прояві не обмежуються лише сферою суто педагогічної діяльності. В умовах, коли суспільство переживає глобальну фінансово-економічну кризу, що переходить іноді в кризу політичну, викладач, педагог як громадянин і активний учасник соціально-політичних процесів виступає борцем з аморальністю, соціальною несправедливістю, політичною короткозорістю. У цій боротьбі риси мобільної особи посилюють цивільні якості інженера-педагога.

Крім того, це пов'язано з необхідністю формування пакету стратегічних векторів післядипломної професійної освіти із спрямованістю на підготовку мобільного фахівця, про що свідчить вживання понять "Мобільна особа", "мобільний фахівець", "професійна мобільність" практично в усіх національних освітніх концепціях і доктринах.

Мобільність є предметом вивченням різних галузей сучасної науки: соціології, економіки, психології, педагогіки та ін. [6]. Вона має місце в різних сферах життєдіяльності людини: соціальній (соціальна мобільність), кар'єрній (кар'єрна мобільність), трудовій (трудова мобільність), професійній (професійна мобільність), академічній (академічна мобільність), культурній (культурна мобільність), соціокультурній та ін. [7; 8].

Природа професійної мобільності в сукупності соціальних і біологічних чинників, що визначають її розвиток, проявляється в об'єктивній педагогічній реальності через специфічну поліфункціональну діяльність педагога. Головна її особливість полягає не стільки в змістовній наповненості і навіть не в особливому характері взаємовідносин усередині неї, а, передусім, в смислово-аспекті педагогічної діяльності, оскільки сенс виступає мотиваційною основою і суттю педагогічної праці, стимулює процеси саморозвитку і самореалізації педагога [1].

У зв'язку з цим, професійна мобільність розглядається як ціннісно-смісловий конструкт особи, як всеосяжна психічна даність, що дозволяє об'єднати знання, уміння, досвід, спрямованість, особові якості і здібності педагога в єдине ціле і що відбиває найвищий рівень професійних досягнень людини. Мобільність суб'єкта діяльності з цих позицій – основний показник професійного розвитку особистості, її сутнісних сил на усіх етапах професійного навчання, і, передусім, в системі додаткової інженерно-педагогічної освіти, яка найбільшою мірою інтегрована в професійно-педагогічне середовище.

До змісту поняття «професійна мобільність» належать: вибір професії, підвищення кваліфікації, визначення умовної зміни місця роботи або професії, плинність кадрів тощо. Під професійною мобільністю передбачають готовність кваліфікованого робітника до зміни виконуваних професійних завдань, здатність швидко освоювати нові види робіт, нові спеціальності [2].

Професійна мобільність набуває особливого значення в умовах конкуренції на ринку праці. А це стимулює вчителів до самоосвіти, підвищення власного професіоналізму. Трудові переміщення є однією з форм визнання професійного статусу працівника, приведення фізичного, інтелектуального й духовного потенціалу у відповідність з умовами його динамічного руху [3].

Професійна мобільність виявляється на різних рівнях – на рівні особистісних якостей (комунікативність, самостійність, критичність мислення, здатність до самопізнання і саморозвитку та ін.); на рівні характеристик діяльності (цілевизначення, прогнозування, креативність, рефлексивність та ін.); на рівні процесів перетворення власної особистості, діяльності та навколишнього середовища [4].

На цьому етапі нам потрібно розкрити підхід, згідно з яким становлення викладача, як

мобільного фахівця в системі додаткової професійної освіти, вибудовується в логіці моделі керованого самонавчання, індивідуальній траєкторії навчання, що припускає вироблення, самим суб'єктом пізнавальної діяльності, і в ході її освоєння актуалізується особово активізуючий потенціал інженера-педагога. Ця модель припускає, що в процесі її реалізації андрогог реалізує функцію, що консультативно-управляє, а студент, виступаючи як саморегульована система, самостійно освоює інноваційне освітнє середовище, формує власну мотивацію і визначає цілі і міру власної участі в навчанні, вибирає індивідуальний темп освоєння програмного матеріалу. У цьому середовищі здійснюється об'єктивізація професійно-ціннісних знань і досвіду, що є значимою умовою побудови індивідуальної програми навчання в освітньому процесі, що інтенсивно розвивається. Найбільший ефект досягається при колективній організації освітньої діяльності, що дозволяє досягти рівня взаємомотивації, взаємодітримки і взаємонавчання.

Система безперервної професійної освіти, частиною якої є додаткова професійна інженерно-педагогічна освіта, може забезпечити успішний розвиток професійної мобільності педагога, якщо:

- є концепція розвитку професійної мобільності педагога і сукупність базових теоретичних положень, що становлять методологію, визначають теорію і активізуючі практику розвитку професійної мобільності педагога в системі додаткової педагогічної освіти;

- виявлені сутнісні характеристики професійної мобільності інженера-педагога як ціннісно-смыслового конструкта особи, а також сукупність базових положень, що становлять змістовно-смыслову наповненість цього феномену з точки зору психолого-педагогічної науки;

- визначена феноменологічна характеристика структури професійної мобільності інженера-педагога, розвиток елементів якої виступає як важлива цільова установка професійного становлення педагога в системі додаткової професійної освіти, що забезпечується діалектичною єдністю

біологічного і соціального в професійному становленні фахівця;

- проектування освітнього процесу здійснюється у рамках спеціально створеної дидактичної системи, яка функціонує переважно на принципі керованого самонавчання відповідно до модельних уявлень про структуру професійної мобільності і процес її розвитку, на основі чого забезпечується актуалізація особово активізуючого потенціалу педагога;

- при конструюванні освітнього процесу в системі додаткової професійної освіти успішність розвитку професійної мобільності інженера-педагога забезпечується поєднанням комплементу її складових і визначається залежністю результатів навчання від специфіки взаємодії суб'єктів освітньої діяльності у рамках спеціально розробленої дидактичної системи.

Висновки та пропозиції. Отже, для того щоб, виявити основні педагогічно значимі чинники і умови, що обумовлюють специфіку навчання працівників освіти, змістовне наповнення, технологічне забезпечення освітнього процесу, орієнтовані на розвиток професійної мобільності педагога в системі додаткової професійної освіти, нам потрібно, на сам перед, розробити теоретичні основи і технологічні компоненти дидактичної системи розвитку професійної мобільності інженера-педагога через побудову сукупності моделей, що відбивають цільові і змістовно-технологічні характеристики додаткової професійної освіти фахівця-педагога. А також, здійснити проектування ефективної сукупності форм, методів і технологій розвитку професійної мобільності педагога на основі його пізнавальної і професійної самореалізації у просторі дидактичної системи, що функціонує на основі технології керованого самонавчання. Крім того, не буде зайвим, виявити закономірності прояву і розвитку професійної мобільності інженера-педагога, з метою їх подальшого обліку при прогнозуванні перспектив розвитку освітніх систем і побудові додаткових професійних освітніх програм, розробити навчально-методичне забезпечення освітнього процесу.

Список літератури:

1. Амирова Л.А. Профессиональная социализация педагога в системе высшего и дополнительного образования [Текст] / Л.А. Амирова, Ю.В. Ивановский, С.В. Трусков // Вестник Башкирского университета. – 2006. – № 3. – С. 155-158.
2. Сушенцева Л. Професійна мобільність як сучасна педагогічна проблема / Л. Сушенцева // Креативна педагогіка: наук.-метод. журн. – 2011. – Вип. 1. – С. 129-136.
3. Латуша Н.В. Поняття «Професійна мобільність» у педагогічному аспекті / Н.В. Латуша // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія [зб. наук. праць]. – Вінниця, 2014. – Вип. 42, Ч. 2. – С. 6-9.
4. Сушенцева Л.Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / Л.Л. Сушенцева; за ред. Н.Г. Нічкало ; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. – 439 с.
5. Отич О. Художньо-естетичний розвиток особистості у системі професійної освіти / Олена Отич // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2004. – № 3. – С. 89-98.
6. Богданова Л.П. Потенціал мобільності як фактор розвитку регіональної общини населення [Електронний ресурс] / Л.П. Богданова, А.С. Щукина. – Режим доступу: <http://homepages.tversu.ru/~p000697/text2.html>. – Заголовок с екрана.
7. Горюнова Л.В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования в России: дис. ... докт. пед. наук : 13.00.08 / Горюнова Лилия Васильевна. – Ростов-н/Д., 2006. – 337 с.
8. Иванченко С.А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Євгенія Анатоліївна Іванченко. – Одеса, 2005. – 181 с.